Akshardhara Research Journal
Single Blind Peer-Reviewed & Refereed International Research Journal
E ISSN -3048-8095 / December 2024 / Special Issue 1 Volume I

16

ध्वनी प्रदूषण अणि सामाजिक जबाबदारी

श्री.भगवान ईश्वरलाल परदेशी
(सहाय्यक प्राध्यापक, इतिहास विभाग)
श्रीमती एच.आर.पटेल कला महिला महाविद्यालय शिरपुर जि. धुळे

प्रस्तावना : प्रदूषण आजच्या काळातील एक खूप गंभीर समस्या बनली आहे वाढती लोकसंख्या,वृक्षतोड, औद्योगिक कचरा,नैसर्गिक साधन संपत्तीचा गैरवापर अशा अनेक कारणांमुळे प्रदूषण भयंकर वाढत आहे, प्रदूषण ही समस्या फक्त भारतापुरती मर्यादित नसून जगभरात देखील ही समस्या वाढत आहे. ध्वनी प्रदूषण एक जगभरात वाढत चाललेली समस्या आहे संयुक्त राष्ट्रांनी याबाबत इशारा दिला आहे शहरातील ध्वनी प्रदूषणामुळे जागतिक सार्वजनिक आरोग्य धोक्यात येत आहे त्याचा परिणाम झाल्याने युरोपियन मध्ये दरवर्षी 12000 अकाली मृत्यू होत आहे ध्वनी प्रदूषणाच्या अमेरिकेतील अंदाजे दहा कोटी लोकांवर परिणाम होत आहे.

व्याख्या : जो माणसाच्या आरोग्यावर परिणाम करतो आणि दैनंदिन जीवनात अडथळा आणतो त्याला "ध्वनीप्रदूषण" असे म्हणतात. ध्वनी प्रदूषण म्हणजे प्राणी,मनुष्य,यंत्र यांच्यामुळे वातावरणात निर्माण झालेल्या व इतर मनुष्य किंवा प्राणी यांना बाधा पोहोचविणाऱ्या आवाजामुळे निर्माण झालेली स्थिती.

ध्वनी प्रदूषणाचे मुख्य स्रोत :

1. परिवहन प्रणाली 2. आवाज करणारी यंत्रसामग्री 3.लोकांचा गोंगाट 4. वाद्यांचे आवाज 5.सायरन 6. फटाके 7. गिरण्यांची भोंगे 8. ध्वनी वर्तकांचे आवाज 9. रेडिओ- दूरचित्रवाणी संचातून बाहेर पडलेले आवाज इत्यादी.

ध्वनी प्रदूषणाची कारणे :

1. **वाहतूक** : वाहनांच्या हॉर्न सायरन आणि इंजिनचा आवाज हे ध्वनी प्रदूषणाचे प्रमुख स्रोत आहेत. शहरांमध्ये वाहनांची संख्या जास्त असल्यामुळे आणि मोठ्या शहरांमध्ये रेल्वे आणि विमानतळाचा आवाजही ध्वनी प्रदूषण मोठ्या प्रमाणात होते.
2. **उद्योग** : कारखान्यांमधून येणारा यंत्रसामुग्रीचा आवाज व धातू काम,लाकूड काम आणि विणकाम यासारख्या पर्यावरणीय प्रदूषण हे मानवी आरोग्यासाठी सर्वात धोकादायक धोक्यांपैकी एक आहे, क्रियाकल्पांमुळे मोठ्या प्रमाणात आवाज निर्माण होतो.
3. **बांधकाम** : बांधकाम कामांमध्ये वापरल्या जाणाऱ्या यंत्रसामग्री जसे की जेसीबी,पोकलेन आणि ड्रिल मशीन यामुळे मोठ्या प्रमाणात आवाज निर्माण होतो.
4. **सामाजिक कार्यक्रम :** लग्न,वाढदिवस आणि धार्मिक उत्सव यासारख्या सामाजिक कार्यक्रमांमध्ये मोठ्या आवाजात वाजवलेले लाऊडस्पीकर,ढोल ताशा आणि इतर वाद्य ध्वनी प्रदूषणास कारणीभूत ठरतात.
5. **इतर मानवी क्रियाकलाप** : विमानांचा आवाज,फटाके फोडणे आणि मोठ्या आवाजात संगीत ऐकणे यासारख्या क्रियाकल्पांमुळे ध्वनी प्रदूषण होते.

आवाजाची तीव्रता डेसिबल या एकेकात मोजली जाते, दूरध्वनीचा शोध लावणारे अमेरिकन वैज्ञानिक अलेक्झांडर ग्राहम बेल यांच्या स्मरणार्थ ध्वनीच्या तीव्रता पातळीच्या एककाला बेल याचे नाव दिले गेले आहे.ध्वनी प्रदूषण आणि निर्मूलन कायदा 1972 हा युनायटेड स्टेटचा एक कायदा आहे, जो मानवी आरोग्याचे रक्षण करण्याच्या उद्देशाने आणि सामान्य जनतेला आवाजाचा त्रास कमी करण्याच्या उद्देशाने ध्वनी प्रदूषणाची नियमन करण्याचा फेडरल कार्यक्रम सुरू करतो.

ध्वनी प्रदूषणामुळे होणारे दुष्परिणाम :

1. ऐकायला कमी येणे	2. कानामध्ये बेल वाजत राहिल्यासारखा आवाज येणे	3. झोपेमध्ये सतत बिघाड अस्वस्थता वाढणे
4. वेदना होणे व थकवा होणे	5. कामाच्या ठिकाणी काम करण्याची इच्छा कमी होणे	6. बोलण्यामध्ये अडथळा होणे
7. हार्मोन्स मध्ये बदल होणे	8. रक्तदाब वाढतो	9. चिडचिड वाढते
10. कार्यक्षमता कमी होते व	11 .प्राणी अधिवासांची जागा बदलतात	12 .काही पक्षी दिवसा ऐवजी रात्री गातात

©Copyright 2024 ADRJ. All Rights Reserved

Akshardhara Research Journal
Single Blind Peer-Reviewed & Refereed International Research Journal
E ISSN -3048-8095 / December 2024 / Special Issue 1 Volume I

पचनक्रियेत बदल होतो		

ध्वनी प्रदूषणासाठी भारतीय कायदा :

भारतामध्ये ध्वनी प्रदूषणाचे नियमन आणि नियंत्रण करण्यासाठी सर्वसमावेशक कायदे आहेत, जे प्रामुख्याने **ध्वनी प्रदूषण (नियमन आणि नियंत्रण) नियम, 2000** द्वारे शासित आहेत, **पर्यावरण संरक्षण कायदा, 1986** अंतर्गत. या नियमांचे उद्दीष्ट परवानगीयोग्य मर्यादा निश्चित करून आणि योगदान देणाऱ्या क्रियाकलापांचे नियमन करून ध्वनी प्रदूषण रोखणे आहे.

परवानगीयोग्य आवाज पातळी :

नियम वेगवेगळ्या झोनसाठी डेसिबल (dB) मध्ये जास्तीत जास्त परवानगीयोग्य आवाज पातळी निर्दिष्ट करतात:

क्षेत्र श्रेणी	**दिवसाची वेळ (6 AM-10 PM)**	**रात्रीची वेळ (10 PM-6 AM)**
औद्योगिक क्षेत्र	75 dB	70 dB
व्यावसायिक क्षेत्र	65 dB	55 dB
निवासी क्षेत्र	55 dB	45 dB
सायलेन्स	50 dB	40 dB

सामाजिक जबाबदारी :

1. **वैयक्तिक जबाबदारी** : सार्वजनिक ठिकाणी आवाज कमी करणारे हेडफोन किंवा उपकरणे वापरा.विनाकारण हॉर्न वाजवणे टाळा आणि वाहनाचा आवाज कमी करा.घरातील आवाजाची पातळी लक्षात ठेवा, विशेषतः रात्रीच्या वेळी.
2. **समुदाय पुढाकार** :कार्यशाळा आणि मोहिमांद्वारे ध्वनी प्रदूषणाच्या परिणामांबद्दल समुदायांना शिक्षित करा.शाळा, रुग्णालये आणि निवासी क्षेत्राजवळील "शांत क्षेत्र" चा प्रचार करा.सण किंवा बांधकामादरम्यान कमी होणाऱ्या आवाजाची पातळी यासारख्या स्थानिक नियमांसाठी वकील.
3. **कॉर्पोरेट जबाबदारी** :शांत मशिनरी वापरा आणि उद्योगांमध्ये ध्वनीरोधक तंत्रज्ञानाचा अवलंब करा.इको-फ्रेंडली आणि शांत उत्पादने विकसित करा.स्थानिक आवाज नियमांचे पालन सुनिश्चित करा.
4. **सरकारी धोरणे आणि अंमलबजावणी** : ध्वनी नियंत्रण कायद्याची कडक अंमलबजावणी करा.गोंगाट करणारे उद्योग निवासी क्षेत्रापासून वेगळे करण्यासाठी शहरी नियोजनाची अंमलबजावणी करा.ध्वनी प्रदूषण निरीक्षण आणि नियंत्रणासाठी संशोधन आणि तंत्रज्ञानामध्ये गुंतवणूक करा.
5. **नैतिक दृष्टीकोन** : ध्वनी प्रदूषण हा केवळ पर्यावरणाचा प्रश्न नाही; तो एक नैतिक आहे. इतरांच्या शांतता आणि शांततेच्या हक्कांचा आदर करणे ही सहअस्तित्वाची मूलभूत बाब आहे. शाश्वत पद्धतींचा अवलंब करून आणि जागरूकता वाढवून, व्यक्ती आणि संस्था ध्वनी प्रदूषण कमी करू शकतात आणि निरोगी, अधिक सुसंवादी समाजासाठी योगदान देऊ शकतात.

निष्कर्ष : ध्वनिप्रदूषणावर उपाय म्हणून एकजुटीची गरज आहे. जागरूकता, नावीन्य आणि सामूहिक कृती आणि अधिक राहण्यायोग्य शांत समुदाय तयार करण्यात मदत करू शकतात, ज्यामुळे वर्तमान आणि भविष्यातील दोन्ही पिढ्यांना फायदा होईल.

संदर्भसूची

1. गायकवाड, ए. (2018). *ध्वनी प्रदूषण: समस्या आणि उपाय.* पुणे: कृति प्रकाशन.
2. कुलकर्णी, एस. (2020). *पर्यावरणीय जबाबदारी आणि नागरी सहभाग.* मुंबई: नवल पब्लिकेशन.
3. पाटील, आर. (2019). *शाश्वत विकास आणि पर्यावरण संरक्षण.* औरंगाबाद: पर्यावरण प्रकाशन.
4. जोशी, एम. (2021). *शहरी नियोजन आणि पर्यावरण व्यवस्थापन.* नाशिक: उत्कर्ष प्रकाशन.